

DE BELANGRIJKSTE AANWINSTEN SINDS 1 JANUARI 1951.

Schepen :

Als een slagschip in de museumvloot ligt langs de Kade de hektjalk, met zijn 110 ton en een lengte van 20,70 m. het grootste schip van de collectie. Dit schip is een unicum. In de 17e en 18e eeuw was de hektjalk met zijn verwanten de kaag en de Zeeuwse poon het meest gangbare binnenschip. Ook in de 19e eeuw waren er nog heel wat in de vaart, maar gaandeweg werd dit type verdrongen door de tjalk met „draaioverboord” roer. Na de laatste oorlog wist men officieel niet meer van het bestaan van een hektjalk af. Door onze scheepsenquête, in 1948 gehouden, werd er echter nog een ontdekt, zij het een ijzeren. De laatste! Het schip werd aangetroffen in Puttershoek (Z.H.), verscholen in een binnenwatertje, al jaren uit de vaart en als woonschip in gebruik. Toevallig was schipper Bastiaan van de Breevaart, die van de tewaterlating in 1890 af schipper op de tjalk geweest was, juist overleden. De erfgenamen wilden het vaartuig wel kwijt. Na moeizame onderhandelingen was het in het voorjaar van 1951 zo ver, dat het schip op de helling kon en op 31 Mei van dat jaar werd het de Oosterhaven van Enkhuizen binnengebracht om een ereplaats in de museumvloot te bezetten. In eigen beheer werd het schip opgeknapt en weer van mast, rondhouten en tuig voorzien. Er zijn van ijzer maar weinig tjalken met een „staats” of „staatsie” gebouwd. Dit is een opbouwsel op het achterschip, doordat de boorden achter puntig oplopen. Onder deze punt is een driehoekige opening, het „hennegat”, waar de helmstok doorheen loopt. Horizontaal over de achterstevan ligt de hekbalk, aan de basis van de driehoek, vandaar de naam hektjalk. Deze typische roerconstructie is mogelijk een rest van een ouderwetse bouwwijze, toen men schepen met hoog opgebouwde achterschepen bouwde.

Een tweede belangrijke aanwinst is het Friese potschip. De potschipper was destijds in het waterland van Holland en Friesland een bekende verschijning. Met zijn potschip voer hij de dorpen langs om aardewerk, potten en pannen en andere huishoudelijke voorwerpen te verkopen. De inrichting van dit winkelschip was a. v.: voorop stond een bascule, waarop vodden en benen gewogen werden, die de schipper opkocht in ruil voor potten etc. Het middenschip werd geheel ingenomen door de winkel. Men kon in deze ruimte afdalen en vond er de snuisterijen, vaatwerk, stolpen met kunstbloemen, glaswerk enz. op langsscheepse planken uitgesteld. In het achteronder was het kleine woonverblijf, met een paar ruitjes langs de achterstevan, waarvoor een paar stenen

scheepshonden werden gezet. Boven de woonroef was de „étalage", omgeven door een hekje. Hier werden inmaakpotten en ander grof aardewerk uitgesteld. De „Hermina" van het Zuiderzeemuseum werd door de Vereniging „Vrienden" aangekocht, toen het schip in de woonschepenhaven van Groningen lag. Bij de oude pottenbakkerij van R. de Boer te Workum werden speciaal voor dit doel de ouderwetse modellen en soorten vaatwerk gebakken en geleverd als uitstallingsgoed. De potschipperij verdween door de concurrentie van het wegvervoer. Een enkel potschip zwerft nog in het waterland ten Zuiden van Amsterdam rond, de rest is gaandeweg verdwenen.

Een merkwaardige aanwinst vormt de z.g. „Centerboard" uit Sneek. Dit is een der eerste typen van scherpe jachten en vormt als het ware een overgang tussen de platbodems en de scherpe kielschepen. Dit blijkt uit het optrekbare middenzwaard dat, typisch genoeg, van hout is. Het schip werd omstreeks 1870 in Friesland gebouwd en was een bekende hardzeiler. Voor zover bekend is hier, noch in het buitenland, een exemplaar van dit type meer te vinden. De kuiprand is versierd met fraai lofwerk. In de kosten van aanschaffing heeft de Vereniging „Vrienden" voor f 500.- bijgedragen.

Het laatste nieuws is de aankomst van een Vollenhovense bol of bolletje, een zeer rond gebouwd vissersscheepje, dat de laatste jaren als jacht werd gebruikt, zonder dat er echter iets aan verbouwd werd. Zo zit b.v. de bun er nog in. Het schip werd omstreeks 1910 te Vollenhove gebouwd en verkeert in prima staat.

Door rechtstreekse aankoop kwam het Zuiderzeemuseum in 1951 in het bezit van twee bijzonder fraaie scheepjes, n.l. een sier-ijstjotter uit Katwoude bij Monnikendam, compleet met schaaften, mast en tuig en fraai met lofwerk versierd. Dit scheepje dateert waarschijnlijk uit de 18e eeuw en is het oudste van de collectie. Het heeft tot de laatste oorlog meegedaan als wedstrijd-ijszeiler op de Gouwee.

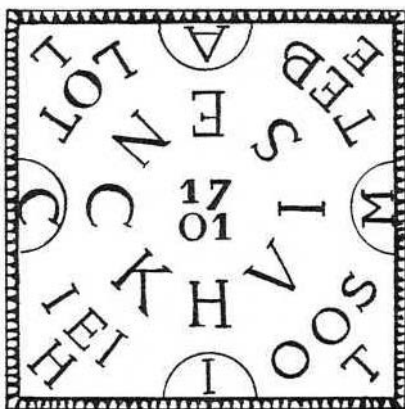
Het andere is een Friese tjotter uit 1855, eveneens zeer mooi versierd en in goede staat. Als roerversiering komt er het bekende Phoenix-motief op voor.

Het interessante verhaal van de herrijzenis van de Enkhuizer plezierveldschuit en het aandeel daarin van de Vereniging „Vrienden" wordt elders in dit blad verteld.

In de groep *scheepsmodellen* kan de schenking van een aardig model van een hektjalk genoemd worden. Verder verwierf het museum modellen van een paviljoentjalk, een Aalsmeerse grundel, een Groningse houtkof en een Enkhuizer haringbuis (klein). De kof werd door de Vereniging „Vrienden" aangekocht.

Visserij en jacht. Met erkentelijkheid maken wij gewag van de schenking van een paar harpoenen en stukken balein, alsmede van een oude aard- en een hemelglobe. Een zwarte baleinen boetnaald werd ons geschonken en een kreuuzzak met zeilmakers-gereedschap. Een oude visser maakte een boetstoel voor het museum, zoals die in vroeger tijd voor het netten boeten werd gebruikt. Door aankoop werd een serie lokfluiten voor het „fügel-flappen“ verworven. Elke fluit imiteert het geluid van een bepaalde vogel en lokt deze naderbij, waarna de vogeljager tracht zijn net neer te „flappen“.

Aan *interieur-* en huishoudelijke voorwerpen werden verworven: een Hindeloper flap-aan-de-wand of klaptafel, die van anderen nog uitvoeriger beschilderd is dan van boven; een beschilderde Marker dekenkist, Marker kappedozen, een beschilderd Zaaans theeblad (Vrienden), een antiek trekwagentje met Enkhuizer wapen (Vr.), een stoeltjesklok (Vr.), een ellemaat met inscriptie: „Vroutje Bruyns 1661“, een rijtuigstoof, een Amelander en een Enkhuizer stoof. Deze laatste, gedateerd 1701, is in vele opzichten een merkwaardig stuk. Langs de randen staat te lezen: „Dit is tot danckbaerheit voor de weldaet bewese aan Dirck Heindrickse Poelgeest de seste maent den vierden dag anno MDCCCI“. Op de bovenkant staat in het midden het jaartal 1701, daar omheen „ENCKHVISEN“, waarbij de laatste „EN“ samenvallen met de eerste. Daar omheen staat een letterraadsel, waarvan wij de oplossing gaarne aan U overlaten. Deze is ons nog niet gelukt. De letters staan a. v. op het bovenblad van de stoof:

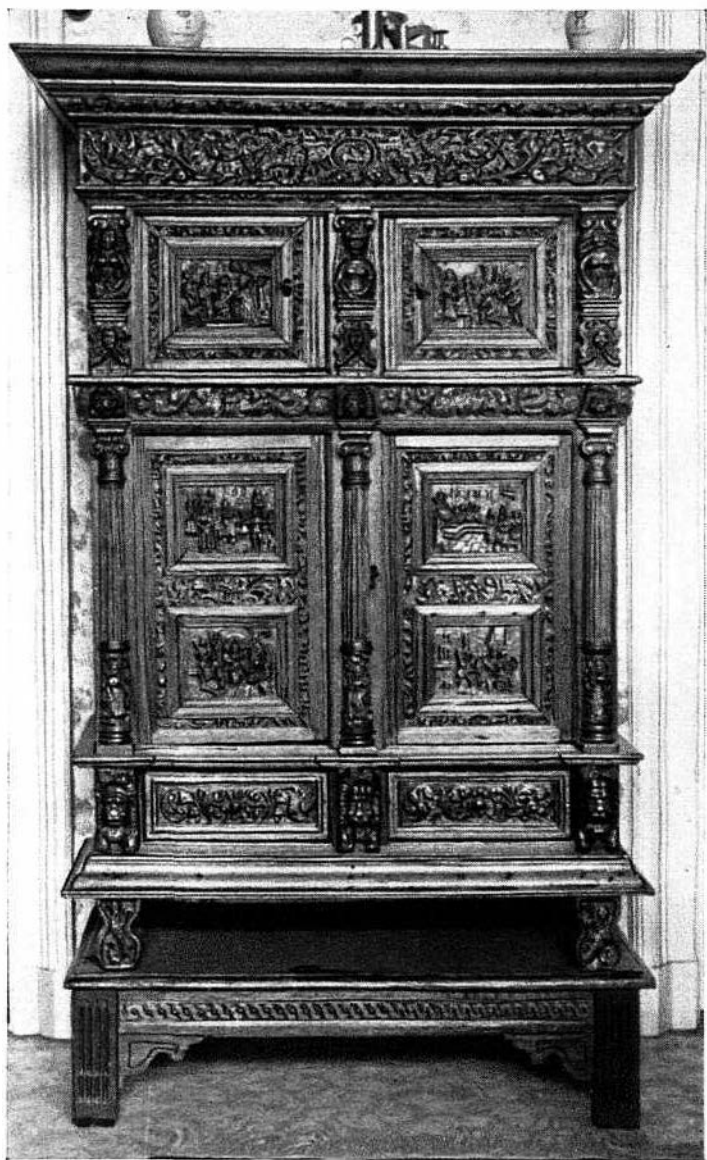

Van de aanwinsten op het gebied van *sieraden* en siervoorwerpen noem ik: 18e-eeuwse Friese beugeltas met zilveren sluiting, châtelaine, Makkumer borden, Fries zilveren knottekistje (Vrienden), fraai besneden benen tondeldoos, geëtste bokaal met 18e-eeuwse koopvaarder en tekst „Het Wel Vaaren van 't Vaderland". Een groot aantal tegels en tegeltableaux werden aan de collectie toegevoegd, deels door de Vrienden bekostigd. Over het knottekistje een enkel woord. Dit mooi bewerkte zilveren kistje werd in het oude Friesland door de bruidegom aan de bruid gegeven. Er in bevond zich een doekje, de knotte, waarin met een losse knoop een muntje geknoopt zat. Als zij de knotte er uit nam en de knoop aantrok, betekende dat het jawoord. De jongste en belangrijkste aanwinst, door de Vrienden geboekt, is wel een Westfries kastje van ca. 1610, rijk besneden met bijbelse voorstellingen en ranken, een zeldzaam mooi voorbeeld van plattelands-houtsnijkunst. (Zie foto).

Complete *klederdrachten* werden verworven van Marken, man en vrouw, van Urk en Spakenburg, idem, en door de Vereniging Vrienden die van Volendam, man, vrouw en kinderen van diverse leeftijden en van Huizen. Alle belangrijke costumes, die in het Zuiderzeegebied werden of nog worden gedragen, zijn nu in onze collectie gekomen, t.w.: Friesland, Westfriesland, Hindelopen, Kampereiland, N.Veluwekust, Hierden, Bunschoten-Spakenburg, Huizen, Volendam, Marken, Urk, Schokland, Terschelling en Zaanstreek. Niet van alle costumes zijn alle onderdelen reeds aanwezig, ook is de kwaliteit van bepaalde onderdelen niet altijd even goed. Zo zijn verschillende costumonderdelen vatbaar voor verbetering door vervanging. Wat wij momenteel het meeste nodig hebben, zijn de sieraden en het mutsje bij de klederdracht van de Zaanstreek, zoals oorijzer, voorhoofdsveer en zijnaalden.

In de afdeling Beeldende Kunst verwierf de Vereniging „Vrienden" een serie schilderijen en aquarellen van Willy Sluiter over Volendamse onderwerpen.

A. S.

Westfries kastje uit ca. 1610